

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิต

กลวิธีทางภาษาที่สื่อถึงอุดมการณ์ทางการเมืองในเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์

วันที่รับ : 08 กรกฎาคม 2568

วันที่แก้ไข : 07 พฤศจิกายน 2568

วันที่ตอบรับ : 26 ธันวาคม 2568

พิทยา เกียรติศรีธนกุล^{1*}, วัชรินทร์ แก่นจันทร์¹, เอื้อมพร ทิพย์เดช¹,
และบัณฑิต ทิพย์เดช¹

¹นิสิตหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

¹อาจารย์ประจำ สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยพะเยา

*Corresponding author e-mail: phitthaya.du@up.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาที่สื่อถึงอุดมการณ์ทางการเมืองที่ปรากฏในเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524-2566 จำนวน 15 เล่ม โดยใช้แนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) ซึ่งมุ่งเน้นเรื่องของกลวิธีการใช้ภาษาตามแนวคิดของจันทิมมา อังคพนิชกิจ (2557) มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบกลวิธีทางภาษาที่สื่อถึงอุดมการณ์ทางการเมืองทั้งหมด 12 กลวิธี ได้แก่ การกลบเกลื่อนหรือเพิกเฉย การอ้างถึง การใช้คำกริยา การใช้มูลบท การเรียกขาน การใช้อุปลักษณ์ การปฏิเสธ การประชดประชัน การใช้วรรณกรรม การใช้ชื่อและการเรียกชื่อ การใช้สททและการใช้เล่าเรื่อง ซึ่งกลวิธีทางภาษาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงอุดมการณ์ทางการเมืองที่แฝงอยู่ในเรื่องสั้นทั้งหมด 6 อุดมการณ์ ได้แก่ อุดมการณ์เสรีนิยม อุดมการณ์ สตรีนิยม อุดมการณ์นิเวศนิยม อุดมการณ์อนุรักษ์นิยม อุดมการณ์ชาตินิยม และอุดมการณ์ฟาสซิสต์ นอกจากนี้ยังพบการปะทะกันของอุดมการณ์ทางการเมือง 2 คู่อุดมการณ์ ได้แก่ อุดมการณ์ชาตินิยมกับอุดมการณ์เสรีนิยม และอุดมการณ์ฟาสซิสต์กับเสรีนิยม จากผลการวิจัยดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าภาษาในเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์เป็นเครื่องมือทางอำนาจที่ผู้เขียนใช้เพื่อสะท้อนและวิพากษ์อุดมการณ์ทางการเมือง โดยใช้กลวิธีทางภาษาหลากหลายเพื่อแฝงความหมายเชิงการเมืองอย่างแยบยล อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายและการปะทะกันของอุดมการณ์ซึ่งสะท้อนความขัดแย้งทางความคิดในสังคมไทยร่วมสมัยผ่านการใช้ภาษาอย่างมีชั้นเชิง เพื่อเปิดพื้นที่ให้ผู้อ่านได้คิดและตั้งคำถามต่อโครงสร้างอำนาจที่ครอบงำในชีวิตประจำวัน

คำสำคัญ: กลวิธีทางภาษา, เรื่องสั้น, รางวัลซีไรต์

Linguistic Strategies Conveying Political Ideologies
in S.E.A. Write Award-Winning Short Stories

Received : 08 July 2025

Revised : 07 November 2025

Accepted : 26 December 2025

Phitthaya Kiatsrithanakun^{1*}, Vajrindra Kaencandra¹,
Uamporn Thipdet¹, and Bandit Thipdet¹

¹Student in Doctor of Philosophy in Thai, School
of Liberal Arts, University of Phayao

¹Lecturer School of Liberal Arts, University of Phayao

*Corresponding author e-mail: phitthaya.du@up.ac.th

Abstract

This study aims to analyze the linguistic strategies through which political ideologies are conveyed in fifteen S.E.A. Write Award-winning short story collections published between B.E. 2524 and B.E. 2566 (1981–2023). The research is grounded in Critical Discourse Analysis (CDA), employing an analytical framework adapted from Chantima Angkapanichkit (2014). The findings identify twelve linguistic strategies used to articulate political ideologies: mitigation or deflection, referencing, verb usage, presupposition, forms of address, metaphor, negation, irony, speech acts, naming and labeling, intertextuality, and narrative strategies. These strategies reveal six underlying political ideologies embedded in the short stories: liberalism, feminism, environmentalism, conservatism, nationalism, and fascism. In addition, two major ideological confrontations are identified—between nationalism and liberalism, and between fascism and liberalism. The results demonstrate that language in S.E.A. Write Award-winning short stories functions as an instrument of power through which authors reflect and critique political ideologies. By employing diverse and sophisticated linguistic strategies, political meanings are subtly embedded, revealing both the diversity and confrontation of ideologies that mirror ideological tensions in contemporary Thai society. Moreover, these literary texts create a discursive space that encourages readers to critically engage with and question the power structures shaping everyday life.

Keywords: Language Strategies, Short Story, S.E.A. Write Award

บทนำ

การสื่อสารจำเป็นต้องอาศัยเครื่องมือหรือสัญลักษณ์เพื่อสื่อสารความคิด ความเข้าใจ ความรู้สึกนึกคิด บอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ให้กันและกันทราบได้ ซึ่งเครื่องมือหรือสัญลักษณ์นั้น ก็คือ ภาษา ซึ่งภาษามีความสำคัญต่อมนุษย์เป็นอย่างมาก เพราะนอกจากจะใช้เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารกันแล้ว ภาษายังเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการเรียนรู้และพัฒนาความคิด รวมทั้งถ่ายทอดวัฒนธรรมอีกด้วย ดังที่พิมพ์ภาภรณ์ บุญประเสริฐ (2554, น. 1) ได้กล่าวว่า ภาษา คือระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์ใช้ในการสื่อสาร หน้าที่สำคัญของภาษาคือการสื่อความหมาย สร้างกรอบความคิดหรือมโนทัศน์ของสังคม มนุษย์ใช้ภาษาเป็นสัญลักษณ์แทนความรู้สึกนึกคิด พฤติกรรมและอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม การสื่อสารอุดมการณ์ทางการเมือง ก็เช่นเดียวกัน จำเป็นจะต้องอาศัยภาษาเพื่อประกอบสร้างอุดมการณ์ทางการเมือง ความคิด ความเชื่อของผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร โดยวิธีการที่ผู้ปกครองหรือกลุ่มคนในทางการเมืองนำมาใช้เพื่อการโน้มน้าวใจให้คนในสังคมเปลี่ยนความคิดและยอมรับอุดมการณ์ทางการเมืองของกลุ่มของตนเองใช้เป็นหลักเกณฑ์การปฏิบัติในการบริหารบ้านเมืองนั่นคือ กลวิธีทางภาษาที่ใช้การสื่อถึงอุดมการณ์ ดังนั้น ภาษาจึงมีความสำคัญมากในการสร้างความเข้าใจ และแก้ปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ดังที่กฤษฎาวรรณ หงศดามรงค์ (2543, น. 4-5) ได้อธิบายว่า อุดมการณ์ หมายถึงความคิดความเชื่ออย่างเป็นระบบที่อยู่เบื้องหลังการใช้ภาษา เป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมและการกระทำของมนุษย์ รวมทั้งพฤติกรรมในการใช้ภาษา อุดมการณ์ของคนในสถาบันเดียวกัน ไม่จำเป็นต้องเหมือนกัน แต่อุดมการณ์ก็ไม่เหมือนกับความคิด มุมมองหรือทัศนคติ ซึ่งอาจเป็นของใครคนใดคนหนึ่ง อุดมการณ์มีลักษณะที่เป็นสังคม เป็นความคิดเห็นของกลุ่มคนมากกว่าจะเป็นของบุคคล ด้วยเหตุนี้ภาษากับอุดมการณ์ มีความสัมพันธ์กันอย่างยิ่ง

เรื่องสั้นรางวัลซีไรต์เป็นงานที่ได้รับความสนใจและถูกจับตามองจากสื่อมวลชน นักวิจารณ์ นักเขียน นักวิชาการ และนักอ่านเป็นอย่างมาก รวมทั้งได้รับการยอมรับจากบุคคลโดยทั่วไป ดังนั้น การสื่อสารผ่านเรื่องสั้นซีไรต์จึงมีอิทธิพลต่อการสื่อสารทางความคิด รวมถึงอุดมการณ์ที่ส่งผ่านงานเขียนประเภทนี้ได้อย่างดียิ่ง โดยที่หนังสือเรื่องสั้นซีไรต์เป็นผลผลิตมาจากการประกอบสร้างทางวาทกรรม ด้วยกลวิธีทางภาษาที่เป็นเครื่องมือในการสื่อถึงอุดมการณ์ทางการเมือง ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจในการที่จะศึกษาในมุมมองของการเป็นตัวบท (Text) ในประเด็นของกลวิธีทางภาษาที่มีการประกอบสร้างขึ้นเป็นวาทกรรมชุดต่าง ๆ โดยอาศัยการวิเคราะห์ด้วยแนวคิดทางวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) หรือกรอบการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ 3 มิติของนอร์แมน แฟร์คลัฟ (Norman Fairclough, 1995, p. 98 อ้างอิงใน วิสันต์ สุขวิสิทธิ์, 2554, น. 26) ซึ่งประกอบด้วย มิติของตัวบท (Text), มิติของวิถีปฏิบัติทางวาทกรรม (Discourse Practice), มิติของวิถีปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรม (Socio-Cultural Practice)

การศึกษาอุดมการณ์ทางการเมืองจากเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2524 - 2566 จำนวน 15 เล่ม ประกอบด้วยเรื่องสั้น 177 เรื่อง ในเบื้องต้นพบว่า มีกลวิธีทางภาษาที่สื่อถึงอุดมการณ์ทางการเมืองที่หลากหลาย เช่น การกลบเกลื่อน หรือการเบี่ยงเบนเพื่อลดทอนความสำคัญของข้อมูล ข้อเท็จจริง และการกระทำที่อาจขัดแย้งหรือไม่สอดคล้องกับหลักการพื้นฐานของเสรีนิยม โดยเน้นเสรีภาพ ความเท่าเทียมและสิทธิของประชาชนในการมีส่วนร่วมทางการเมือง ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่ปรากฏในเรื่องสั้น เรื่อง ขุนทองเจ้าจะกลับเมื่อฟ้าสาง ตอน เธอยังมีชีวิตอยู่ อย่างน้อยก็ในใจฉัน

“...รูปอดีตนักการเมืองถูกล้อมกรอบสี่เหลี่ยมดำสะดุดตาอยู่บนแผ่นใบปลิวนั้น ได้ภาพบรรยายข้อความต่อต้านการกลับมาด้วยถ้อยคำที่เกรี้ยวกราด มากไปด้วยศัพท์คำหยาบคายในยุคประชาธิปไตย เรียกร้องเชิญชวนให้ทุกคนขับไล่อดีตนักการเมืองผู้เคยยิ่งใหญ่ภายในกรอบภาพนั้นออกจากประเทศ

‘ผมรู้ละว่าพวกใคร่รังไล่คุณ พวกเขาไม่อยากให้คุณติดใบปลิวนี้ซี’ ผมว่าเหมือนกระจางในใจแล้ว

‘พวกบ้าจี้ ! เขาห้ามเราติดโปสเตอร์และเอาไม่ไล่ตีพวกเรานี้แต่กันไปกับคนละทาง’ เธอตอบ ทำหน้าเหมือนจะร้องไห้...

(อัศศิริ ธรรมโชติ, 2555, น. 4)

จากข้อความดังกล่าว ปรากฏการใช้การกลบเกลื่อนและเบี่ยงเบนความจริงทางการเมืองอย่างแนบเนียนผ่านถ้อยคำและการกระทำของผู้มีอำนาจ โดยรัฐหรือกลุ่มผู้มีอิทธิพลใช้วิธีอ้างคนมาขัดขวางการติดใบปลิวทางการเมือง เพื่อปิดกั้นการรับรู้ของประชาชนต่อข้อมูลที่อาจกระทบต่อภาพลักษณ์ของตน การกระทำดังกล่าวไม่เพียงบิดเบือนสาระสำคัญของ

เคลื่อนไหวทางการเมือง แต่ยังคงใช้ความรุนแรงเป็นเครื่องมือจำกัดเสรีภาพทางความคิดและการแสดงออกของประชาชน นอกจากนี้ยังปรากฏการใช้อำนาจและการครอบงำเชิงโครงสร้างทางการเมืองและวาทกรรมของรัฐอย่างชัดเจน อำนาจไม่ได้ปรากฏในรูปการบังคับทางกฎหมาย แต่ผ่านการควบคุมข้อมูล ข่าวสาร และพื้นที่สื่อสารสาธารณะ การใช้กลุ่มลูกน้องหรือผู้รับจ้างแทนการสั่งการโดยตรง เป็นกลวิธีการกดขี่เชิงอุดมการณ์ที่ทำให้ประชาชนหวาดกลัวและยอมจำนนโดยไม่จำเป็นต้องใช้กำลังโดยตรง ซึ่งสะท้อนอำนาจเผด็จการในรูปแบบที่ซ่อนเร้น ในอีกมิติหนึ่ง ข้อความนี้ยังเผยให้เห็นอุดมการณ์เสรีนิยมผ่านการกระทำของผู้หญิงที่กล้าออกมาติดใบปลิวทางการเมือง แม้ต้องเผชิญกับการคุกคามและการใช้ความรุนแรง เธอเลือกใช้เสียงและข้อความเป็นเครื่องมือเรียกร้องความยุติธรรมแทนอาวุธ ซึ่งสะท้อนแนวคิดเสรีนิยมว่าด้วยสิทธิ เสรีภาพ และความเท่าเทียมของปัจเจกบุคคลในการแสดงความคิดเห็นและแสวงหาความจริง การเผชิญหน้าระหว่างอุดมการณ์เผด็จการที่ปิดกั้นกับอุดมการณ์เสรีนิยมที่ยืนยันเสรีภาพ จึงเป็นภาพแทนของการต่อสู้ทางวาทกรรมในสังคมร่วมสมัย

และการใช้กลวิธีการอ้างอิงที่สื่อถึงอุดมการณ์ทางการเมืองเพื่อช่วยเน้นประเด็นการตั้งคำถามต่อวาทกรรมเรื่องศีลธรรมและความเหมาะสมของผู้หญิง ตามแนวทางของอุดมการณ์สตรีนิยม ซึ่งชี้ให้เห็นถึงการถูกตีกรอบและการกดทับทางสังคมที่ผู้หญิงต้องเผชิญเมื่อเลือกเส้นทางชีวิตที่แตกต่างจากที่สังคมกำหนด ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่ปรากฏในเรื่องสั้น เรื่อง ขุนทองเจ้าจะกลับเมื่อฟ้าสาง ตอน รถไฟครั้งที่ห้า

“...หญิงสาวอย่างพวกหล่อนที่พากันออกจากหมู่บ้านมาพบกับโลกใหม่ แล้วนำผลพลอยได้อันแจ่มใสนั้นกลับมายังท้องนาบ้านทุ่ง เหมือนฝนตกกลางฤดูร้อนแล้งพอจะไล่ความเหงา ความเดียวดายอันทรมาณให้หนีห่างออกไปได้บ้างนั้น จะเป็นบาปได้อย่างไร... ใครจะเป็นคนที่ตราบาปนั้น และใครกันเป็นคนสร้างบาปนั้นขึ้นมา !...”

(อัศศิริ ธรรมโชติ, 2555, น. 94-95)

จากข้อความดังกล่าว ปรากฏการใช้การอ้างอิงอย่างมีนัยสำคัญ โดยการยกหญิงสาวที่ออกจากหมู่บ้านมาเป็นตัวแทนของผู้หญิงชนบท ทั้งกลุ่มประโยค “หญิงสาวอย่างพวกหล่อนที่พากันออกจากหมู่บ้านมาพบกับโลกใหม่ แล้วนำผลพลอยได้อันแจ่มใสนั้นกลับมายังท้องนาบ้านทุ่ง” แสดงให้เห็นการสร้างภาพผู้หญิงในฐานะพลังแห่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การอ้างอิงลักษณะนี้ทำให้เรื่องราวไม่จำกัดอยู่ที่บุคคล แต่สะท้อนปรากฏการณ์จริงของผู้หญิงจำนวนมากที่ออกไปแสวงหาโอกาสในโลกภายนอกและกลับมาสร้างคุณค่าแก่ชุมชน ประโยค “จะเป็นบาปได้อย่างไร ใครจะเป็นคนที่ตราบาปนั้น และใครกันเป็นคนสร้างบาปนั้นขึ้นมา !” แสดงการตั้งคำถามต่อบรรทัดฐานศีลธรรมที่สังคมใช้ตีตราผู้หญิง การนิยามบาปจึงไม่ใช่ผลจากการกระทำของหญิงสาว หากแต่เป็นผลจากอำนาจเชิงวาทกรรมที่สังคมสร้างขึ้นเพื่อควบคุมบทบาททางเพศ การตีตราผู้หญิงว่าบาปเมื่อก้าวออกจากกรอบเดิมเป็นการใช้อำนาจทางศีลธรรมและวัฒนธรรมที่กดทับเสรีภาพของพวกเธอ แม้การกระทำนั้นจะสร้างประโยชน์แก่ครอบครัวและชุมชนก็ตาม ในอีกมิติหนึ่ง ข้อความนี้สะท้อนอุดมการณ์สตรีนิยมผ่านการ ตั้งคำถามต่ออำนาจที่นิยามคุณค่าผู้หญิงไว้ในกรอบศีลธรรมเดิม ประโยคเปรียบเทียบว่า “เหมือนฝนตกกลางฤดูร้อนแล้งพอจะไล่ความเหงา ความเดียวดายอันทรมาณให้หนีห่างออกไปได้บ้างนั้น จะเป็นบาปได้อย่างไร” สื่อให้เห็นว่าการกระทำของผู้หญิงไม่ใช่เรื่องเสื่อมเสีย หากเป็นการสร้างชีวิตใหม่และปลุกใจให้กับผู้อื่น การถามว่า “ใครสร้างบาปนั้นขึ้นมา” จึงเป็นการท้าทายอำนาจที่กดขี่ผู้หญิงและตอกย้ำแนวคิดสตรีนิยมที่ยืนยันสิทธิในการกำหนดชีวิตและคุณค่าของตนเองโดยไม่ต้องยึดตามกรอบศีลธรรมของสังคม

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นถึงการใช้อย่างมีประสิทธิภาพที่สื่อถึงอุดมการณ์ทางการเมืองในเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจอย่างยิ่ง เพราะอุดมการณ์ดังกล่าวมีอำนาจในการครอบงำความคิด ความเชื่อของคนในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณกรรมเป็นสารทางอุดมการณ์ที่สามารถแพร่กระจายไปยังผู้รับสารในวงกว้าง อีกทั้งหนังสือเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ยังถูกคัดเลือกให้เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาสำหรับเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงหน้าที่ของปฏิบัติการทางวาทกรรมและสังคมวัฒนธรรมที่ตอกย้ำให้เห็นว่า อุดมการณ์ทางการเมืองสามารถหล่อหลอมปลูกฝังความคิด ความเชื่อของเด็กและเยาวชนผู้อ่านให้กลายเป็นเครื่องมือทางอุดมการณ์อีกด้วย จากการศึกษาข้อมูลดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่ามีการใช้กลวิธีทางภาษาที่สื่ออุดมการณ์วิเคราะห์ในวรรณกรรมประเภท นิตยสาร สื่อออนไลน์ต่าง ๆ หนังสือพิมพ์ แต่ผู้วิจัยยังไม่พบ การนำแนวคิดอุดมการณ์นำไปวิเคราะห์ในเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอุดมการณ์ทางการเมือง

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงความสำคัญของเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์จึงมีความสนใจที่จะเปิดเผยให้เห็นถึงกลวิธีทางภาษาที่สื่อถึงอุดมการณ์ที่แฝงผ่านวรรณกรรมประเภทเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ เพื่อเผยและอธิบายปรากฏการณ์ทางภาษาที่สื่อถึงอุดมการณ์ต่อสังคมไทยและรู้เท่าทัน ไม่ตกเป็นเครื่องมือของผู้ที่หวังผลทางการเมือง อีกทั้งยังสามารถนำไปเป็นแนวทางในการกำหนดอนาคตและทิศทางของสังคมได้อีกด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาที่สื่อถึงอุดมการณ์ทางการเมืองที่ปรากฏในเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ ตั้งแต่ ปี พ.ศ.2524 - 2566 จำนวน 15 เล่ม ประกอบด้วย 177 เรื่อง

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดสำคัญของแนวทางการศึกษาแนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) ซึ่งมุ่งเน้นเรื่องของการใช้ภาษาตามแนวคิดของจันทิมา อังคพนิชกิจ (2557)
2. ศึกษาเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ระหว่างปี พ.ศ.2524 - 2566 ทั้ง 15 เล่ม ได้แก่ ขุนทองเจ้าจะกลับเมื่อฟ้าสาง ขอยเดี่ยวกัน ก่อกองทราย อัญมณีแห่งชีวิต ครอบครัวกลางถนน แผ่นดินอื่น สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน ความน่าจะเป็น เจ้าหญิงเราหลงลืมอะไรบางอย่าง แดดเข้าร้อนเกินกว่าจะนั่งจิบกาแฟ อสรพิษและเรื่องอื่น ๆ สิ่งใดนอกคอก คินปีเสื้อและเรื่องเล่าของสัตว์อื่น ๆ และด้วยรักและผูกพัน รวมทั้งสิ้น 177 เรื่อง
3. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน โดยการสำรวจจากงานวิจัยและบทความที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน
4. ทำการบันทึกข้อมูลการวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาที่สื่อถึงอุดมการณ์ทางการเมืองที่ปรากฏในเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ จากนั้นแบ่งประเภทกลวิธีทางภาษาที่สื่อถึงอุดมการณ์ทางการเมือง
5. ทำการตรวจสอบความน่าเชื่อถือ (Reliability) และความเที่ยงตรง (Validity) ของข้อมูลเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลให้สอดคล้องกับแนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) ซึ่งมุ่งเน้นเรื่องของการใช้ภาษาตามแนวคิดของจันทิมา อังคพนิชกิจ (2557)
6. วิเคราะห์กลวิธีทางภาษาที่สื่อถึงอุดมการณ์ทางการเมืองที่ปรากฏในเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ตั้งแต่ปี พ.ศ.2524 - 2566 โดยผู้วิจัยได้จัดประเภทกลวิธีทางภาษาที่สื่อถึงอุดมการณ์ทางการเมือง ยกตัวอย่างประกอบและอธิบายปรากฏการณ์การใช้กลวิธีทางภาษาที่สื่อถึงอุดมการณ์ทางการเมืองนั้น ๆ
7. การสรุปและอภิปรายผล
8. การนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

หลังจากศึกษาแนวคิดทางทฤษฎีและการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง แล้วการนำเสนอผลการวิจัยในส่วนนี้จะชี้ให้เห็นลักษณะเด่นของกลวิธีทางภาษาในประเภทต่าง ๆ ตลอดจนการตีความเชิงอุดมการณ์ที่แฝงอยู่ภายใต้การใช้ภาษาทั้งนี้ เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาษา อำนาจ และอุดมการณ์ในเชิงวาทกรรมอย่างชัดเจนและเป็นระบบ ดังนี้

1. การกลบเกลื่อนหรือการเบี่ยงบัง เป็นกลยุทธ์ทางภาษาหรือการลดทอนความสำคัญของข้อมูลและการกระทำที่อาจขัดแย้งหรือไม่สอดคล้องกับหลักการพื้นฐาน อีกทั้งลดทอนความสำคัญเพื่อเบี่ยงเบนความสนใจจากประเด็นข้อเท็จจริงหรือการกระทำต่าง ๆ ที่ท้าทายหรือต่อต้าน วิพากษ์วิจารณ์ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่ปรากฏในเรื่องสั้น ขุนทองเจ้าจะกลับเมื่อฟ้าสาง ตอน เธอยังมีชีวิตอยู่ อย่างน้อยก็ในใจฉัน

“...ผมถามถึงเหตุการณ์ชุมนุมประท้วงต่อต้านการกลับมาของอดีตนักการเมืองในสถานศึกษาดังกล่าว
‘คุณเป็นนักศึกษาอยู่ที่นั่นหรือ’ ผมหมายถึงสถานชุมนุม เธอส่งยิ้มฟันขาว

‘คุณละ ทำงานอยู่ที่ไหน’

‘ก็เป็นประชาชนธรรมดาแหละ ไม่ค่อยมีความหมาย’ ผมกล่าวอย่างตลก เธอยิ้มอีก..

‘...ในประเทศของเรานั้น เราจะต้องช่วยกันสร้างความถูกต้องและเป็นธรรม’

(อัศศิริ ธรรมโชติ, 2555, น. 4-5)

จากข้อความดังกล่าว ปรากฏบทสนทนาระหว่าง “ผม” และ “เธอ” ปรากฏการใช้กลวิธีทางวาทกรรมเพื่อกลบเกลื่อนและเบี่ยงเบนประเด็นทางการเมือง ตัวละครหญิงหลีกเลี่ยงการตอบคำถามโดยตรงด้วยการเปลี่ยนหัวข้อสนทนาเพื่อไม่ให้เปิดเผยจุดยืนหรือความเกี่ยวข้องทางการเมือง เช่น การตอบกลับด้วยคำถาม “คุณละ ทำงานอยู่ที่ไหน” นับเป็นการใช้ภาษาเพื่อปกป้องตนเองและรักษาภาพลักษณ์ของความเป็นกลาง ขณะเดียวกันถ้อยคำที่ว่า “ในประเทศของเรานั้น เราจะต้องช่วยกันสร้างความถูกต้องและเป็นธรรม” สะท้อนการใช้อุดมการณ์เชิงศีลธรรมมาปกปิดประเด็นทางการเมือง โดยภายนอกดูเหมือนคำพูดที่ดีงาม แต่แท้จริงแล้วแฝงอำนาจของรัฐที่ขึ้นให้สังคมยอมรับค่านิยมที่มีอำนาจกำหนด เป็นการครอบงำทางวาทกรรมผ่านแนวคิดความถูกต้องและความเป็นธรรม นอกจากนี้ยังปรากฏอุดมการณ์เสรีนิยมผ่านการยืนยันคุณค่าของประชาชนทั่วไปในฐานะผู้มีสิทธิและเสียงในสังคม เช่น ประโยค “ก็เป็นประชาชนธรรมดาแหละ ไม่ค่อยมีความหมาย” และ “เป็นมวลชนต่างหาก” ซึ่งสะท้อนแนวคิดเรื่องเสรีภาพ ความเท่าเทียม และศักดิ์ศรีของมนุษย์

2. การอ้างถึง เป็นการใช้ภาษาเพื่อโยงไปยังบุคคล แนวคิด หลักการ องค์ความรู้ ประสบการณ์หรือเหตุการณ์สถานที่ต่าง ๆ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ สนับสนุนโต้แย้ง เรียกร้องขยายความเข้าใจหรือวิพากษ์วิจารณ์ต่อสิ่งต่าง ๆ ที่กำลังเกิดขึ้นหรือกำลังสนทนาอยู่ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่ปรากฏในเรื่องสั้น เรื่อง ขุนทองเจ้าจะกลับเมื่อฟ้าสว่าง ตอน รถไฟครั้งที่ห้า

“...นานเท่าไรไม่รู้ หล่อนแว่วเสียงร้องไห้ของผู้หญิงดังลั่นออกมาจากพนักงานด้านหลัง...

‘ร้องไห้ทำไมล่ะ ผู้สาวในหมู่บ้านเขาก็ไปหาเงินอยู่ที่กรุงเทพฯ ทั้งนั้น’ เสียงปลอบโยนเป็นเสียงผู้หญิง เช่นเดียวกัน

‘อยู่ที่บ้านก็นั่งรอวันตาย จะไม่ตายคนเดียวด้วย ทั้งพ่อแม่และน้องจะอดอยากตายกันหมด’...”

(อัศศิริ ธรรมโชติ, 2555, น. 96)

ข้อความดังกล่าวปรากฏการใช้การอ้างถึงเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการตัดสินใจของผู้หญิงชนบทที่ออกจากบ้านไปทำงานในเมือง ผ่านคำพูดของผู้ปลอบโยนว่า “ผู้สาวในหมู่บ้านเขาก็ไปหาเงินอยู่ที่กรุงเทพฯ ทั้งนั้น” ซึ่งเป็นการยกตัวอย่างจากกลุ่มคนส่วนใหญ่ในสังคม เพื่อสร้างน้ำหนักของเหตุผลและทำให้ผู้ฟังรู้สึกว่าการไปทำงานในเมืองเป็นเรื่องปกติไม่ใช่สิ่งผิดหรือควรละอาย ประโยคดังกล่าวจึงเป็นการอ้างถึงเชิงสังคมที่ช่วยปลอบใจและลดความรู้สึกแตกต่างของผู้ฟัง ขณะเดียวกันประโยค “อยู่ที่บ้านก็นั่งรอวันตาย ทั้งพ่อแม่และน้องจะอดอยากตายกันหมด” เป็นการอ้างถึงผลกระทบในชีวิตจริง เพื่อเสริมเหตุผลเชิงอารมณ์ว่าการออกไปทำงานคือการช่วยเหลือครอบครัว และถ้อยคำเหล่านี้ยังสะท้อนการใช้อำนาจและการครอบงำทางวาทกรรมอย่างแนบเนียน ผู้พูดใช้อำนาจเชิงสังคมผ่านการอ้างถึงบรรทัดฐานของชุมชน เพื่อกดดันให้ผู้ฟังยอมรับว่าการทำตามคนส่วนใหญ่คือสิ่งที่ถูกต้อง และใช้อำนาจเชิงอารมณ์ด้วยการชี้ให้เห็นผลร้ายแรงหากไม่ทำตาม เช่น ความอดอยากของครอบครัว การสื่อสารลักษณะนี้ทำให้ผู้ฟังรู้สึกว่าตนไม่มีทางเลือกอื่น นำไปสู่การยอมจำนนต่อโครงสร้างทางสังคมโดยไม่รู้ตัว นอกจากนี้ยังปรากฏอุดมการณ์สตรีนิยมที่ชี้ให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมทางเพศ ผู้หญิงชนบทถูกคาดหวังให้เป็นแรงงานนอกบ้านเพื่อเลี้ยงครอบครัว โดยไม่มีสิทธิเลือกเส้นทางชีวิตของตนเอง ประโยค “ผู้สาวในหมู่บ้านเขาก็ไปหาเงินอยู่ที่กรุงเทพฯ ทั้งนั้น” และ “อยู่ที่บ้านก็นั่งรอวันตาย...” จึงสะท้อนให้เห็นการจำกัดบทบาทของผู้หญิงในสังคมที่ถูกกำหนดให้เป็นผู้เสียสละและรับผิดชอบต่อผู้อื่นมากกว่าตนเอง

3. การใช้คำกริยา เป็นการเลือกใช้คำที่แสดงการกระทำ สภาวะ หรือความสัมพันธ์ที่เน้นย้ำ สนับสนุนหรือวิพากษ์วิจารณ์บทบาท พฤติกรรมหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่ปรากฏในเรื่องสั้น เรื่อง สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน ตอน เชิงเม้ง

“...บ่อยครั้งผมถามเรื่องนี้กับแม่ ‘แม่ทำไมเราไม่เปลี่ยนเป็นนามสกุลอะไรที่ ใคร ๆ ก็เปลี่ยนกันหมดแล้ว

รวมทั้งบ้านฮก’

‘ถามเตี้ยแกเองสิ’

‘โอ! แม่ก็รู้ เตี้ยหัวแข็ง แม่ต้องพูดให้หน่อย’

‘แม่ไม่เห็นประโยชน์อะไร...’

(วินทร์ เลียววาริณ, 2545, น. 281)

ข้อความดังกล่าวปรากฏการใช้คำกริยาเพื่อแสดงบทบาท ท่าที และความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างตัวละคร ในครอบครัว คำกริยาอย่าง “ถาม” “เปลี่ยน” “รู้” “พูด” และ “ไม่เห็น” ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงบอกการกระทำ แต่ยังเผยให้เห็นทัศนคติและอารมณ์ของตัวละคร ผู้เล่าเรื่องใช้คำกริยา “ถาม” และ “พูด” เพื่อแสดงความพยายามชักชวนแม่ให้ร่วมผลักดันการเปลี่ยนนามสกุล ในขณะที่คำว่า “รู้” และ “ไม่เห็น” ของแม่แสดงถึงการยืนยันในความคิดของตนเองและการปฏิเสธที่จะคล้อยตามลูก การใช้คำกริยาดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นบรรยากาศของความขัดแย้งทางความคิดภายในครอบครัว และแสดงถึงอำนาจเชิงลำดับชั้นอย่างชัดเจน ในอีกมิติหนึ่งการกล่าวถึงพ่อในฐานะคนหัวแข็งและผู้ตัดสินใจหลัก แม้จะไม่ได้ปรากฏตัวโดยตรง แต่เป็นการแสดงถึงอำนาจและการครอบงำทางเพศในครอบครัวแบบปิตาธิปไตย ลูกไม่สามารถเปลี่ยนแปลงความคิดของพ่อได้ ขณะที่แม่ซึ่งรับรู้สถานการณ์กลับตอบเพียงว่า “แม่ไม่เห็นประโยชน์อะไร” สะท้อนการยอมจำนนต่อโครงสร้างอำนาจที่สืบทอดมาในครอบครัว ซึ่งเป็นการยอมรับโดยไม่ตั้งคำถามต่ออำนาจของผู้ชาย นอกจากนี้ยังปรากฏอุดมการณ์อนุรักษ์นิยมอย่างชัดเจนในประเด็นเรื่องนามสกุล ซึ่งถูกมองว่าเป็นสัญลักษณ์ของเกียรติยศและรากเหง้าทางวัฒนธรรม การที่พ่อยึดมั่นในนามสกุลเดิมและปฏิเสธการเปลี่ยนแปลง ขณะที่แม่เห็นว่าไม่เห็นประโยชน์อะไร สะท้อนถึงแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับความมั่นคง ความต่อเนื่องและการรักษาคุณค่าดั้งเดิมของครอบครัว อุดมการณ์นี้แสดงให้เห็นการยึดมั่นในขนบธรรมเนียมและชื่อเสียงวงศ์ตระกูลมากกว่าการเปิดรับกระแสสังคมใหม่

4. การใช้มูลบท เป็นการใช้ภาษาที่แฝงข้อมูลหรือสมมติฐานที่ถือเป็นความจริงที่ไม่ต้องพิสูจน์ แต่เป็นสิ่งที่ผู้พูดและผู้ฟังเข้าใจร่วมกัน เพื่อเน้นย้ำหรือสนับสนุนความคิด ความเชื่อ หลักการหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่ปรากฏในเรื่องสั้น เรื่อง แผ่นดินอื่น ตอน แม่หมดแห่งหุบเขา

“...ถึงยังงั้นผมก็เชื่อว่าทหารคงไม่กล้ายิงครับ แม้จะเคยมี 14 ตุลา 6 ตุลา แต่เงื่อนไขมันต่างกันครับ ? เอาใกล้ ๆ อย่างเทียนอันเหมินในประเทศจีน นั่นก็พอมีเงื่อนไขให้กวาดล้างได้ แต่คราวนี้มองไม่เห็นเลยละครับว่ารัฐบาลจะใช้เงื่อนไขไหน เออ...ผมเชื่อแบบนั้นจริง ๆ...”

(กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, 2555, น. 236-237)

จากข้อความดังกล่าวปรากฏการใช้มูลบทเพื่อเผยให้เห็นทัศนคติและกรอบความเชื่อของผู้พูดต่ออำนาจรัฐ คำพูดอย่าง “ผมก็เชื่อว่าทหารคงไม่กล้ายิง” และ “แม้จะเคยมี 14 ตุลา 6 ตุลา แต่เงื่อนไขมันต่างกันครับ” แสดงให้เห็นว่าผู้พูดมีมูลบทแห่งความไว้วางใจในรัฐ และเชื่อว่ารัฐจะไม่ใช่ความรุนแรงจากรอยอดีต การอ้างเหตุการณ์ “14 ตุลา” และ “6 ตุลา” จึงเป็นการใช้ประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์เพื่อยืนยันความเชื่อของตน โดยตั้งสมมติฐานว่ารัฐในปัจจุบันมีความเป็นเหตุเป็นผลและแตกต่างจากอดีต นอกจากนี้ยังปรากฏการใช้อำนาจและการครอบงำของรัฐในเชิงวาทกรรมและจิตวิทยาทางสังคมอย่างแนบเนียน ผู้พูดยอมรับอำนาจรัฐโดยสมัครใจแม้จะกล่าวถึงเหตุการณ์ความรุนแรงในอดีต แต่กลับจบลงด้วยความเชื่อว่ารัฐคงไม่กล้ายิง ซึ่งสะท้อนอำนาจเชิงอุดมการณ์ที่รัฐปลูกฝังให้ประชาชนมองว่ารัฐเป็นผู้ปกป้องความสงบ มากกว่าจะเป็นผู้กดขี่ การอ้างถึงเหตุการณ์เทียนอันเหมินยังตอกย้ำการรับรู้เชิงเปรียบเทียบที่ทำให้การใช้กำลังของรัฐถูกมองว่าเข้าใจได้และมีเหตุผล และยังปรากฏการปะทะกันของอุดมการณ์ฟาสซิสต์และเสรีนิยมในระดับแนวคิด ฝ่ายฟาสซิสต์สะท้อนผ่านความเชื่อในความชอบธรรมของอำนาจรัฐและกองทัพ เช่น “ผมก็เชื่อว่าทหารคงไม่กล้ายิง” ซึ่งแสดงการยอมรับอำนาจโดยไม่ตั้งคำถาม ส่วนฝ่ายเสรีนิยมปรากฏผ่านประโยค “ใครจะกล้ามาฆ่ากันกลางบ้านกลางเมือง ?” ที่แสดงถึงความเชื่อในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และสิทธิเสรีภาพในการมีชีวิต แนวคิดนี้ชี้ให้เห็นจิตวิญญาณของเสรีนิยมที่ตั้งคำถามต่ออำนาจและไม่ยอมรับการใช้อำนาจอย่างไร้การตรวจสอบ

5. การเรียกขาน เป็นการใช้สรรพนาม คำเรียกชื่อ คำอธิบายสถานะบุคคล เพื่อกล่าวถึงหรืออ้างถึงบุคคล กลุ่มบุคคล สถาบันหรือแนวคิดเพื่อต้องการปฏิสัมพันธ์หรือเน้นย้ำความสัมพันธ์หรือการสะท้อนความสัมพันธ์ที่ทำทนายอำนาจต่อต้านหรือวิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่ปรากฏในเรื่องสั้น สั้น เรื่อง ขอยเดียวกัน ตอน โนรี

“...‘ขอบคุณมากสำหรับดอกกุหลาบ’ ผมเริ่มต้นได้
‘คุณก็เป็นประชาชนคนหนึ่งเหมือนกันไม่ใช่หรือ’ โนรีถามเสียงเรียบ ๆ หน้าผมคงจะแดงเต็มที่
เธอเลยถามเสียงอ่อน ๆ มาอีกว่า ‘...คุณเอาดอกกุหลาบที่ฉันให้ไปทำอะไร’...”

(วณิช จรุงกิจอนันต์, 2556, น. 94)

จากข้อความนี้ดังกล่าวปรากฏการใช้การเรียกขานที่มีนัยสำคัญต่อความสัมพันธ์ทางสังคมและบรรยากาศการสื่อสารในบทสนทนา โดยเฉพาะคำว่า “คุณ” และ “ฉัน” ซึ่งสื่อถึงระดับความสุภาพและความเป็นกลางทางอารมณ์ คำว่า “คุณ” ที่โนรีใช้เรียกผู้เล่า เป็นสรรพนามสุภาพในระดับกึ่งทางการแสดงถึงการให้เกียรติและการรักษาระยะห่างที่เหมาะสม ขณะที่คำว่า “ฉัน” ซึ่งโนรีใช้เรียกตนเอง สร้างความเป็นกันเองและความจริงใจมากกว่าการใช้ “ดิฉัน” ที่จะฟังดูเป็นทางการเกินไป การเลือกใช้คำเรียกขานทั้งสองนี้จึงสะท้อนบุคลิกของโนรีในฐานะผู้มีสติ สุขุม มั่นใจ และสามารถควบคุมอารมณ์ได้ดี ทำให้การสื่อสารมีทั้งความสุภาพและความเป็นธรรมชาติในเวลาเดียวกัน นอกจากนี้ยังพบการใช้อำนาจและการครอบงำเชิงวาทกรรมอย่างละเอียดอ่อนผ่านการใช้ภาษาของโนรีในการกำหนดทิศทางของบทสนทนา เธอเป็นฝ่ายเริ่มต้นตั้งคำถาม เช่น “คุณก็เป็นประชาชนคนหนึ่งเหมือนกันไม่ใช่หรือ” ซึ่งเป็นการใช้อำนาจทางภาษาเพื่อพลิกตำแหน่งของผู้เล่าให้กลายเป็นผู้ถูกถาม ถ้อยคำของโนรีแม้เรียบง่ายแต่แฝงพลังทางเหตุผลและความมั่นใจ ทำให้ผู้เล่ารู้สึกเกร็งและไม่กล้าโต้ตอบ แสดงถึงอำนาจเชิงจิตวิทยาที่เกิดจากความสงบ สุขุม และการควบคุมสถานการณ์ของผู้พูดมากกว่าการใช้อารมณ์หรือการบังคับโดยตรง และในอีกมิติหนึ่ง คำพูดของโนรียังสะท้อนอุดมการณ์เสรีนิยมอย่างเด่นชัด โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องความเท่าเทียม เสรีภาพและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ประโยค “คุณก็เป็นประชาชนคนหนึ่งเหมือนกันไม่ใช่หรือ” แสดงการยืนยันในความเท่าเทียมกันของมนุษย์โดยไม่ขึ้นกับสถานะทางสังคมหรือบทบาทใด คำพูดนี้จึงเป็นการท้าทายโครงสร้างแบบลำดับชั้น และสะท้อนเจตคติของอุดมการณ์เสรีนิยมที่ยึดมั่นในสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคระหว่างมนุษย์

6. การใช้อุปลักษณ์ เป็นการใช้ภาษาที่เปรียบเปรยสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่งเพื่อถ่ายทอดแนวคิด หลักการ ค่านิยม ประสบการณ์หรือสภาวะที่สอดคล้อง สันับสนุนหรือวิพากษ์วิจารณ์ ต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่ปรากฏในเรื่องสั้น เรื่อง สิงโตนอกคอก ตอน ชินเดอเรลล่าแห่งเมืองหุ่นยนต์

“...ปัจจุบันโลกของเราปกครองโดยหุ่นยนต์ ผู้มีอันจะกินและชนชั้นปกครองทั่วโลกล้วนแต่เป็นสมองกลอัจฉริยะ ในรูปร่างใกล้เคียงมนุษย์ ผมไม่แน่ใจว่ามันเริ่มขึ้นตั้งแต่เมื่อไหร่ หรือกลายมาเป็นแบบนี้ได้อย่างไร ประวัติศาสตร์การปฏิวัติถูกลบเลือนและบิดเบือนไปจนสิ้นโดยน้ำมือของสิ่งที่เจาะระบบคอมพิวเตอร์เก็บข้อมูลได้ง่ายเหมือนหมอมนุษย์ส่องดูลำคอของมนุษย์ เรื่องราวของการเปลี่ยนยุคเลื่อนรางอยู่ในเมฆหมอก เด็ก ๆ รุ่นใหม่ได้รับการสอนในโรงเรียนว่าโลกนี้เป็นเช่นนี้มาตั้งแต่เริ่มแรก เป็นไปโดยชอบธรรม และจะเป็นต่อไปตราบชั่วฟ้าสลาย ไม่มีแม้คำพูดว่า หากไม่เป็นเช่นนี้โลกจะวินาศ พวกเด็ก ๆ ไม่รู้แม้แต่ว่ามันสามารถ ‘ไม่เป็นเช่นนี้’ ได้

(จิตานันท์ เหลืองเพียรสมุท, 2565, น. 135)

จากข้อความดังกล่าว ปรากฏการใช้อุปลักษณ์อย่างเด่นชัด ผ่านการนำภาพของหุ่นยนต์และสมองกลอัจฉริยะมาแทนชนชั้นปกครองหรือผู้มีอำนาจในสังคม อุปลักษณ์ดังกล่าวไม่ได้เพียงสื่อถึงเทคโนโลยีแต่ยังสะท้อนโครงสร้างอำนาจที่ไร้ความเป็นมนุษย์ เย็นชาและควบคุมชีวิตผู้คนด้วยระบบที่เข้มงวดจนทำให้มนุษย์สูญเสียเสรีภาพ การที่หุ่นยนต์ถูกวางให้เป็นผู้มีอันจะกินและชนชั้นปกครอง เปรียบเสมือนชนชั้นนำที่ใช้เหตุผลและกลไกเพื่อรักษาอำนาจของตนโดยปราศจากความเห็นใจ การลบเลือนและบิดเบือนประวัติศาสตร์โดยสมองกลจึงเป็นอุปลักษณ์ของการครอบงำทางความคิด ที่ทำให้ผู้คนโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่เชื่อในความจริงเพียงหนึ่งเดียวที่รัฐสร้างขึ้น นอกจากนี้ยังปรากฏการใช้อำนาจและการครอบงำอย่างชัดเจนในเชิงการควบคุมความคิดและความรู้ ชนชั้นปกครองที่ถูกเปรียบเปรยเป็นสมองกลใช้กลไกอำนาจครอบงำทั้งในระดับกายภาพและระดับจิตสำนึก โดยเฉพาะการบิดเบือนและลบเลือนประวัติศาสตร์ เพื่อสร้างภาพลักษณ์ของระบอบปกครองให้ดูชอบธรรม การควบคุมเช่นนี้ทำให้ประชาชนเติบโตขึ้นโดยไม่ตระหนักถึงความจริงในอดีต และยอมรับสภาพที่เป็นอยู่โดยไม่ตั้งคำถาม ส่งผลให้สังคมขาดพลังในการคิดวิเคราะห์และจินตนาการถึงการเปลี่ยนแปลง ขณะเดียวกันยังสะท้อนอุดมการณ์อนุรักษ์นิยมอย่างเด่นชัดผ่านแนวคิดการคงอยู่ของระเบียบเดิมและการปฏิเสธความเปลี่ยนแปลง การลบเลือนอดีตเป็นเครื่องมือสำคัญ ที่ทำให้คนรุ่นใหม่เชื่อว่าระบอบที่มีอยู่เป็นสิ่งที่ถูกต้องและเป็นธรรมชาติ ข้อความที่ว่า “จะเป็นต่อไปตราบชั่วฟ้าสลาย” แสดงถึง

ทัศนะอนุรักษนิยมที่มุ่งรักษาอำนาจและโครงสร้างสังคมเดิมให้ดำรงอยู่ต่อไป เพื่อประโยชน์ของชนชั้นปกครองและการคงเสถียรภาพของระบบอำนาจนั้น

7. การปฏิเสธ เป็นการใช้ภาษาเพื่อแสดงความไม่เห็นด้วย คัดค้านหรือต่อต้านบุคคล แนวคิด นโยบายและ การกระทำที่ถูกมองว่าขัดแย้ง ละเมิด หรือบ่อนทำลายความคิด ความเชื่อ ค่านิยมพื้นฐานต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่ปรากฏในเรื่องสั้น เรื่อง ขุนทองเจ้าจะกลับเมื่อฟ้าสาง ตอน ดอกไม้...ที่เธอถือมา

“...‘จะเป็นไปได้อย่างไรนะ’ แม่ว่า

เธอตื่นสงสัย

‘ดอกไม้จะทำอะไรได้ การต่อสู้ไม่ใช่เรื่องดอกไม้ ดอกไม้มีแต่ประดับโลกอ่อนโยน ไร้เดียงสา’

‘ไม่จริง ! ไม่จริงดอก’ เธอคัดค้าน

‘- แม่จะห้ามฉันหรือ’

‘เปล่า... ไม่ห้าม’ ...”

(อัศศิริ ธรรมโชติ, 2555, น. 39)

จากข้อความดังกล่าว ปรากฏการใช้การปฏิเสธเพื่อแสดงความขัดแย้งทางความคิดและอารมณ์ระหว่างตัวละครแม่และลูกอย่างชัดเจน การปฏิเสธปรากฏทั้งในรูปคำพูดและน้ำเสียง เช่น “จะเป็นไปได้อย่างไรนะ”, “ไม่จริง ! ไม่จริงดอก”, และ “เปล่า... ไม่ห้าม” โดยประโยคของแม่ “จะเป็นไปได้อย่างไรนะ” เป็นการปฏิเสธเชิงสงสัยที่สะท้อนความไม่เชื่อในแนวคิดของลูก ส่วนคำพูดของลูก “ไม่จริง ! ไม่จริงดอก” เป็นการปฏิเสธอย่างชัดเจนและเด็ดขาด แสดงถึงการยืนยันความเชื่อของตนว่าดอกไม้ก็มีพลังในการต่อสู้ได้ ขณะที่คำตอบของแม่ “เปล่า... ไม่ห้าม” เป็นการปฏิเสธเชิงอ่อนโยน แผงความเข้าใจแต่ยังคงไม่เห็นด้วย การใช้ถ้อยคำเหล่านี้จึงเผยให้เห็นความแตกต่างของทัศนคติและระดับอารมณ์ของตัวละครได้อย่างลึกซึ้ง นอกจากนี้ยังปรากฏการใช้อำนาจและการครอบงำเชิงวาทกรรมภายในครอบครัว คำพูดของแม่ “ดอกไม้จะทำอะไรได้ การต่อสู้ไม่ใช่เรื่องดอกไม้ ดอกไม้มีแต่ประดับโลกอ่อนโยน ไร้เดียงสา” เป็นการใช้อำนาจเชิงความหมายในการจำกัดกรอบคุณค่าของดอกไม้ให้เป็นเพียงสัญลักษณ์ของความอ่อนโยนและไร้พลัง แม้จะเป็นตัวแทนของกรอบคิดแบบอนุรักษนิยมที่จำกัดบทบาทของผู้หญิงให้อยู่ในพื้นที่ของความนุ่มนวลและไม่ยุ่งเกี่ยวกับการต่อสู้หรือการเมือง ขณะที่ลูกสาวตอบโต้ด้วยคำว่า “ไม่จริง ! ไม่จริงดอก” และ “แม่จะห้ามฉันหรือ” แสดงถึงการปฏิเสธการครอบงำทางความคิดและการยืนยันสิทธิในการกำหนดคุณค่า ของตนเอง ในอีกมิติหนึ่ง บทสนทนาที่สะท้อนอุดมการณ์เสรีนิยมผ่านแนวคิดเรื่องเสรีภาพทางความคิด การแสดงออก และสิทธิของปัจเจกบุคคล ลูกสาวเป็นตัวแทนของแนวคิดเสรีนิยมที่ท้าทายขนบอนุรักษนิยม โดยยืนยันว่าความอ่อนโยนและพลังการต่อสู้สามารถอยู่ร่วมกันได้ การตีความดอกไม้ในฐานะสัญลักษณ์ของพลังและความงามจึงเป็นการประกาศสิทธิในการกำหนดความหมายชีวิตด้วยตนเองและการปฏิเสธข้อจำกัดที่สังคมหรือผู้มีอำนาจวางไว้

8. การประชดประชัน เป็นการใช้ภาษาหรือวาทกรรมที่สื่อความหมายตรงกันข้ามกับสิ่งที่พูด เพื่อวิพากษ์วิจารณ์ เปิดโปงหรือล้อเลียนเสียดสี ความไม่สมเหตุสมผลต่อเหตุการณ์ ที่เกิดขึ้น ทั้งต่อบุคคล แนวคิด นโยบายหรือการกระทำต่าง ๆ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่ปรากฏในเรื่องสั้น เรื่อง อัญมณีแห่งชีวิต ตอน จดหมายถึงแผ่นดิน

“...สุขาที่ทำเป็นห้องเป็นหับเรียงกันเป็นแถวหลังร้าน พอเปิดผางเข้าไปเท่านั้นแหละแม่เอ๊ย ลมจ็บแทบจับไปกับหัวคิด สร้างสรรค์ของใครไม่รู้ นะถ้าฉลาด จะทำเป็นส้วมซึม ส้วมถั่ง กระโถน หรือแม้แต่จะช่วยชี้ทางไปทุ่งให้ที ก็จะไม่ว่ากันจริง ๆ แต่ที่เขาเล่นเจาะพื้นทำเป็นรูเป็นร่องเอาดี ๆ ตุ่มเดียวลวดลงทะเลวับไปเลยรู้แล้วรู้รอง่ายจัง แม่ลองกางนิ้วนับเข้าทั้งมือทั้งเท้าดูเอาเองเถอะว่า ถ้าพันคนมันก็พันตุ่ม (โดยเฉลี่ยจะ อาจหย่อนลงได้นิดหน่อยในกรณีท้องผูก) แล้วน้ำน้ำไทยไซ้จะใหญ่โตอะไรนักหนา ป่านนี้มีกลายเป็นทะเลทองไปแล้วทั้งเทือกเลยหรือนี่ แหม ! ยิ่งถ้าได้นำน้ำริมหาดซั่มกันดูแสงแดดสุดท้ายตอนตะวันโผล่พล้ มีหัวโรแมนติกไม่รู้เรื่องไปเลยนะนี่ จูบแก้มสาวเกล้ากลืนซี้เปียกน้ำ ชื่นใจดีไหมน้องจ๋า...”

(อัญชัน, 2538, น. 234)

จากข้อความดังกล่าว ปรากฏการใช้การประชดประชันเพื่อเสียดสีพฤติกรรมของมนุษย์ที่ทำลายสิ่งแวดล้อมโดยไม่รู้สึกรู้สา ผู้เขียนใช้ถ้อยคำเหน็บแนม เช่น “หัวคิดสร้างสรรค์ของใครไม่รู้ นะถ้าฉลาด” และ “ทะเลทอง โรแมนติกไม่รู้เรื่องไป

เลนนะนี้ จวบแก้มสาวเคล้ากลิ่นขี้เปียกน้ำ” ซึ่งดูเหมือนคำชมแต่แท้จริงคือการประชดถึงความมั่งง่ายและไร้ความรับผิดชอบของมนุษย์ที่ปล่อยของเสียลงทะเล การใช้ถ้อยคำประชดในเชิงตลกและเกินจริงเช่นนี้เป็นกลวิธีทางวาจาที่กระตุ้นให้ผู้อ่านตระหนักถึงปัญหามลพิษและผลกระทบจากการกระทำของตนต่อธรรมชาติ นอกจากนี้ยังปรากฏการใช้อำนาจและการครอบงำทางสังคมและเศรษฐกิจ ผ่านการเสียดสีพฤติกรรมของผู้มีอำนาจที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติโดยไม่คำนึงถึงส่วนรวม การกล่าวถึงสุชาติที่เจาะพื้นลงทะเลเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจเชิงโครงสร้างที่สะท้อนความไม่เท่าเทียมระหว่างชนชั้นผู้มีอำนาจทางเศรษฐกิจสามารถละเมิดสิ่งแวดล้อมเพื่อความสะดวกและผลประโยชน์ของตน ขณะที่ประชาชนทั่วไปกลับไม่มีสิทธิ์คัดค้านหรือมีส่วนร่วมในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ในอีกมิติหนึ่ง ข้อความนี้ยังสะท้อนอุดมการณ์เวศนิยมที่มุ่งเน้นความสมดุลของมนุษย์และธรรมชาติ การใช้ถ้อยคำประชดประชันดังกล่าวเป็นการวิพากษ์สังคมที่มองข้ามคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและเรียกร้องให้มนุษย์มีความรับผิดชอบต่อโลกมากขึ้น แนวคิดนี้จึงไม่เพียงตำหนิการกระทำของผู้มีอำนาจ แต่ยังสะท้อนความต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางจิตสำนึกและพฤติกรรม เพื่อฟื้นฟูความสมดุลของระบบนิเวศและคุณค่าความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง

9. การใช้วัจนกรรม เป็นการเลือกใช้ประเภทของการพูด เช่น การบอกเล่า การกล่าวอ้าง การถาม การสั่ง การสัญญา และการแสดงความรู้สึกของตัวละครเพื่อการสนับสนุน ส่งเสริม ปกป้องค่านิยม หลักการ สถาบันหรือระเบียบ แบบแผนที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ต่าง ๆ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่ปรากฏในเรื่องสั้น เรื่อง ขอยเดียวกัน ตอน ชัยล่าสุด

“...ความรวยของเธอไม่มีประโยชน์ดอกครับ เพราะเธอไม่ได้รวยเอง คนที่รวยคือพ่อกับแม่ของเธอต่างหาก แล้วพ่อของเธอดูจะไม่ค่อยช่วยเท่าไร เพราะนอกจากจะไม่ชอบหน้าผมนักแล้ว ยังบอกกับลูกสาวด้วยว่าระวังตำรวจจะมาจับ อยู่ดี ๆ ไม่ชอบ ชอบไปคบค้ากับคอมมิวนิสต์

เหมือนนักเขียนฝ่ายซ้ายทั้งหลายแหละครับ ใคร ๆ ที่หลุดหิดขึ้นมา ก็โมเมว่าเป็นคอมฯ เสียเรื่อย...”

(วณิช จรุงกิจอนันต์, 2556, น. 174)

จากข้อความนี้ ปรากฏการใช้วัจนกรรมในรูปแบบของการแสดงความเห็น การประชดและการเสียดสี เพื่อสื่อทัศนคติของผู้พูดต่อสังคมในยุคนั้น ถ้อยคำอย่าง “เธอไม่ได้รวยเอง คนที่รวยคือพ่อแม่ของเธอ” และ “ใคร ๆ ที่หลุดหิดขึ้นมา ก็โมเมว่าเป็นคอมฯ เสียเรื่อย” ไม่ได้เป็นเพียงการบอกเล่า แต่เป็นการวิพากษ์พฤติกรรมของชนชั้นกลางและผู้มีอำนาจที่ใช้คำว่าคอมมิวนิสต์เป็นเครื่องมือกล่าวหาและกดขี่ผู้เห็นต่าง การใช้ภาษาลักษณะนี้สะท้อนความไม่พอใจเชิงอารมณ์และการตั้งคำถามต่อคุณค่าความร่ำรวยที่ไม่ได้มาจากความสามารถของตนเอง นอกจากนี้ยังปรากฏการใช้อำนาจและการครอบงำทางอุดมการณ์อย่างชัดเจน โดยเฉพาะการที่รัฐและชนชั้นปกครองใช้วาจากรรมคอมมิวนิสต์เพื่อสร้างความหวาดกลัวและจำกัดเสรีภาพทางความคิด ประโยค “พ่อของเธอดูจะไม่ค่อยช่วยเท่าไร ระวังตำรวจจะมาจับ...” สะท้อนบรรยากาศแห่งการควบคุมและปลูกฝังให้ประชาชนมองผู้เห็นต่างเป็นภัยต่อชาติ ซึ่งเป็นรูปแบบของการครอบงำทางอุดมการณ์ที่ทำให้สังคมยอมรับอำนาจรัฐโดยไม่ตั้งคำถาม ในอีกมิติหนึ่งข้อความนี้สะท้อนอุดมการณ์อนุรักษ์นิยมผ่านทัศนคติของตัวละครฝ่ายผู้ใหญ่ที่ยึดมั่นในระเบียบเดิมและต่อต้านแนวคิดใหม่ โดยเฉพาะแนวคิดฝ่ายซ้ายซึ่งถูกมองว่าเป็นภัยต่อชาติ ศาสนา และสถาบัน การกล่าวถึงนักเขียนฝ่ายซ้ายที่ถูกตราหน้าว่าไม่รักชาติ แสดงให้เห็นถึงการปกป้องโครงสร้างอำนาจและค่านิยมเดิม ซึ่งเป็นหัวใจของแนวคิดอนุรักษ์นิยมที่มุ่งรักษาเสถียรภาพของรัฐและต่อต้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

10. การใช้ชื่อและการเรียกชื่อ เป็นการเลือกใช้คำหรือวลีเพื่อระบุถึงบุคคล สถาบัน แนวคิดและสิ่งต่าง ๆ ด้วยนัยที่แฝงการตั้งคำถาม ท้าทาย การเน้นย้ำหรือลดทอนอำนาจของเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่ปรากฏในเรื่องสั้น เรื่อง แผ่นดินอื่น ตอน บางสิ่งบางอย่างที่เกิดขึ้น

“...เวงเข้ามาจ้องหน้าเด็กชายพลางคำทอหยาบคาย เขาใช้คำเรียกชื่ออวัยวะเพศในความหมายเหยียดหยามทางศาสนา ช่วงขณะนั้นผมอาจกำลังเหนื่อยเกินไป จึงได้แต่กล่าวห้ามเขาด้วยเสียงแหบต่ำ

‘ไอ้แขกหัวตัด ! มึงยอมรับมาสิ ว่าพวกมึงผิดครูไป’ พร้อมระเบิดหัวเราะของเวง เด็กชายถ่มน้ำลายพรวดใส่หน้า

แวตบาบในหน้าอ่อนเยาว์ฉายโชนทั้งความคั่งแค้นและทระนง เวงสบถคำหยาบพลางสับัดฝ่ามือลงบนปาก

ซึ่งพ่นน้ำลายออกมานั้น !...”

(กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, 2555, น. 147-148)

จากข้อความดังกล่าว ปรากฏการใช้ชื่อและการเรียกชื่อเป็นเครื่องมือแสดงอำนาจและการเหยียดชาติพันธุ์ ศาสนา อย่างชัดเจน คำว่า “ไอ้แขกหัวตัด” เป็นถ้อยคำดูหมิ่นที่ลดทอนศักดิ์ศรีของเด็กชายมุสลิม ซึ่งเป็นการกล่าวถึงลักษณะของคนอินเดียหรือตะวันออกกลาง หรือกลุ่มชาติพันธุ์ของผู้ถูกเรียก และสร้างภาพให้ผู้ถูกเรียกอยู่ในสถานะคนอื่นที่ด้อยค่า การใช้ภาษาลักษณะนี้จึงไม่เพียงเป็นการระบอบบุคคล แต่เป็นการใช้วาทกรรมเพื่อกดขี่และสร้างความเหนือกว่าของผู้พูดในเชิงสังคม นอกจากนี้ยังสะท้อนอำนาจเชิงชาติพันธุ์ ศาสนา และภาษา ผ่านถ้อยคำเหยียดและการใช้ความรุนแรงซึ่งตอกย้ำการครอบงำทั้งทางวาทกรรมและกายภาพ การกระทำดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงโครงสร้างอำนาจในสังคมที่ยอมรับการกดขี่ผู้มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมและศาสนา ในอีกมิติหนึ่ง อุดมการณ์ชาตินิยมปรากฏชัดผ่านความเชื่อยกย่องชาติและศาสนาของตนเหนือผู้อื่น การเรียกไอ้แขกหัวตัดจึงเป็นผลของอุดมการณ์ที่ปลูกฝังให้มองผู้ต่างศาสนาว่าเป็นคนนอกหรือศัตรู สะท้อนการครอบงำทางความคิดที่ผูกความดี ความบริสุทธิ์ และความชอบธรรมไว้กับชาติของตนเพียงฝ่ายเดียว

11. การใช้สหบท เป็นการอ้างถึงข้อความ งานเขียน แนวคิดหรือเหตุการณ์อื่น ๆ ที่ได้รับการยอมรับ สนับสนุนหรือเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิด วาทกรรม เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ ความชอบธรรม เรียกร้อง สนับสนุนหรือโต้แย้งเหตุการณ์ต่าง ๆ ดังตัวอย่างที่ปรากฏในเรื่องสั้น เรื่อง สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน ตอน เชิงมนั่

“...กลุ่มเพื่อนเตี้ยชอบเปิดเพลงจ๊วฟังอย่างสบายอารมณ์ เสียงหนวกหู ผมกำลังทำการบ้าน ผมตอบโต้ด้วยการเปิดวิทยุเสียงดัง เพลงของ เดอะบีเทิลส์ ที่กำลังระบาดในหมู่วัยรุ่น I Want to Hold Your Hand ดังผสมกับเพลง จ๊ว แต่จ๊ว ผมร้องตาม เคาะตีตามจังหวะเพลง ทันใดเสียงของเตี้ยก็ดังแทรกเข้ามา ‘ปิดเพลงของพวกอั้งม้อก๊วยบ้า ๆ นั้นซะที หนวกหู...’

(วินทร์ เลียววาริณ, 2545, น. 289)

จากข้อความดังกล่าว ปรากฏการใช้สหบทโดยผู้เขียนนำเพลงจ๊วแต่จ๊วและเพลงของเดอะบีเทิลส์มาใช้เป็นสัญลักษณ์ของความแตกต่างทางวัฒนธรรมและยุคสมัย เพลงจ๊วแต่จ๊วแทนค่านิยมของคนรุ่นเก่าที่ผูกพันกับวัฒนธรรมจีนดั้งเดิม ส่วนเพลงของเดอะบีเทิลส์สะท้อนแนวคิดของคนรุ่นใหม่ที่เปิดรับวัฒนธรรมตะวันตก การที่เพลงทั้งสองดังขึ้นพร้อมกันในฉากเดียวกันจึงเปรียบเสมือนการปะทะทางวัฒนธรรม ระหว่างรุ่นพ่อกับรุ่นลูกหรือระหว่างตะวันออกกับตะวันตก ซึ่งสะท้อนการเปลี่ยนผ่านทางสังคมของไทยเชื้อสายจีนในยุคนั้น นอกจากนี้ยังปรากฏการใช้อำนาจและการครอบงำภายในครอบครัวและทางวัฒนธรรม เตี้ยผู้เป็นพ่อใช้อำนาจทางคำพูดสั่งให้ลูกปิดเพลงของเดอะบีเทิลส์ เพื่อคงไว้ซึ่งเพลงจ๊วแต่จ๊วที่ตนชื่นชอบ การกระทำดังกล่าวแสดงให้เห็นทั้งอำนาจเชิงครอบครัวและอำนาจเชิงวัฒนธรรมที่ผู้ใหญ่ใช้ควบคุมพฤติกรรมของลูกและรักษาค่านิยมแบบดั้งเดิมเหนืออิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตก ในอีกมิติหนึ่ง ข้อความนี้สะท้อนอุดมการณ์ชาตินิยมผ่านทัศนคติของเตี้ยที่ยึดมั่นในรากเหง้าและมองว่าวัฒนธรรมตะวันตกเป็นสิ่งแปลกปลอม คำพูดว่า “เพลงของพวกอั้งม้อก๊วยบ้า ๆ นั้น” เป็นตัวอย่างของการปกป้องอัตลักษณ์ชาติและเชื้อชาติของคนไทยเชื้อสายจีน ซึ่งสะท้อนแนวคิดชาตินิยมเชิงวัฒนธรรมที่ต่อต้านอิทธิพลต่างชาติและยึดมั่นในความบริสุทธิ์ของวัฒนธรรมตนเอง

12. การใช้เล่าเรื่อง เป็นการนำเสนอเหตุการณ์ ประสบการณ์หรือเรื่องราวที่เน้นย้ำ สนับสนุนหรือวิพากษ์วิจารณ์หลักการ ค่านิยม หรือสภาวะการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อสร้างความเข้าใจ สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหรือเน้นย้ำถึงความไม่ยุติธรรมต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ดังที่ปรากฏในเรื่องสั้น เรื่อง คีนปีเสือและเรื่องเล่าของสัตว์อื่น ๆ ตอน คีนปีเสือ

“...แม้เขาเป็นศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะ แต่สิ่งที่ปรากฏในเฟซบุ๊กของเขาคือบทกวีด่ารัฐบาลเผด็จการเกลียดชังความไม่เท่าเทียม และบางครั้งโดยเฉพาะคำคีนปีใหม่ เขาจะเขียนกวีด่าบรรดาชาวบ้านผู้จุดประทัดเสียงดัง เขาเข้าไปถึงผู้ว่าที่จัดงานจุดพลุในวินาทีข้ามปี ค่าไปถึงนายกทหารคนนั้นผู้ที่สะสมรถถังและอาวุธจนเงินหมดคลัง...”

(จเด็จ กำจรเดช, 2563, น. 368)

จากข้อความดังกล่าว ปรากฏการใช้การเล่าเรื่องเพื่อเปิดเผยชีวิตและทัศนคติของศิลปินแห่งชาติในมิติที่ลึกซึ้งกว่าการเป็นเพียงผู้ได้รับเกียรติ แต่ในฐานะมนุษย์ที่ใช้ถ้อยคำเป็นอาวุธทางความคิด การบรรยายการใช้เฟซบุ๊กของศิลปิน ในการแต่งกวีวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลเผด็จการและสะท้อนความไม่เท่าเทียมทางสังคม ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพของศิลปินในฐานะผู้ต่อต้านอำนาจที่กดขี่ประชาชน การเล่าเรื่องเชิงลำดับเหตุการณ์ตั้งแต่การด่ารัฐบาล ผู้ว่าฯ จนถึงนายกทหาร ช่วยขับเน้นอารมณ์และจังหวะการวิพากษ์ ทำให้เรื่องเล่ามีพลังและสะท้อนความไม่พอใจในทุกระดับของสังคม นอกจากนี้ยังปรากฏ

การใช้อำนาจและการครอบงำทางการเมืองอย่างชัดเจน ศิลปินใช้บทกวีเป็นเครื่องมือทำลายอำนาจรัฐที่ผูกขาดทรัพยากรและจำกัดเสรีภาพของประชาชน ขณะเดียวกัน การที่ศิลปินวิจารณ์ทั้งผู้ปกครองและชาวบ้านผู้ไม่ตระหนักถึงความไม่เท่าเทียมสะท้อนให้เห็นอำนาจเชิงวัฒนธรรมที่ฝังรากในทุกชนชั้น และการวิพากษ์นี้จึงเป็นการเรียกร้องให้สังคมตื่นรู้ต่อการกดขี่ที่ตนเองยอมรับโดยไม่รู้ตัว ในอีกมิติหนึ่งข้อความนี้ยังสะท้อนอุดมการณ์เสรีนิยมที่เน้นเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและสิทธิของปัจเจกบุคคล ศิลปินเลือกใช้พื้นที่สื่อสังคมออนไลน์เป็นช่องทางแสดงออกโดยไม่ยอมจำกัดตนอยู่ในกรอบของบทบาททางวัฒนธรรม เขาแสดงให้เห็นว่าแม้เป็นศิลปินแห่งชาติก็มีสิทธิวิพากษ์รัฐบาลและผู้มีอำนาจ ซึ่งเป็นการยืนยันหลักเสรีนิยมว่าทุกคนมีสิทธิในการใช้เหตุผลและแสดงความคิดเห็นต่อสังคมได้อย่างเท่าเทียม

อภิปรายผลการวิจัย

กลวิธีทางภาษาที่สื่อถึงอุดมการณ์ทางการเมืองที่ปรากฏในเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ พบกลวิธีทางภาษาที่สอดคล้องกับแนวคิดวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) ซึ่งประยุกต์ใช้ตามแนวคิดของจันทิม่า อังคพนิกกิจ (2557) ทั้งหมด 12 กลวิธี ได้แก่ การกลบเกลื่อนหรือเบี่ยงเบน การอ้างถึง การใช้คำกริยา การใช้มูลบท การเรียกขาน การใช้อุปลักษณ์ การปฏิเสธ การประชดประชัน การใช้วัจนกรรม การใช้ชื่อและการเรียกชื่อ การใช้สหพทและการใช้เล่าเรื่อง ซึ่งกลวิธีทางภาษาเหล่านี้ได้สื่อถึงอุดมการณ์ทางการเมืองที่ปรากฏ 6 อุดมการณ์ คือ อุดมการณ์เสรีนิยม อุดมการณ์สตรีนิยม อุดมการณ์นิเวศนิยม อุดมการณ์อนุรักษ์นิยม อุดมการณ์ชาตินิยม และอุดมการณ์ฟาสซิสต์ และพบปรากฏการณ์ของอุดมการณ์ปะทะ 2 อุดมการณ์ ได้แก่ อุดมการณ์ชาตินิยมกับอุดมการณ์เสรีนิยม และอุดมการณ์ฟาสซิสต์กับเสรีนิยม

จากผลการวิจัยพบว่า กลวิธีการใช้ภาษาที่สื่อถึงอุดมการณ์ทางการเมืองสอดคล้องกับแนวคิดและผลการศึกษาของนักวิชาการหลายท่าน เช่น พิกุล ภูษมศรี (2561) ซึ่งศึกษาภาษากับอัตลักษณ์ผู้หญิงลาวในวาทกรรมเพลงไทย พบว่าภาษาทำหน้าที่สร้างอัตลักษณ์และสะท้อนอุดมการณ์ผ่านกลวิธีทางภาษา 6 ประการ ได้แก่ การใช้คำเรียก การใช้นามวลีบอกสถานที่ การใช้คำกริยา การขยายความ การใช้อุปลักษณ์ และการใช้คำถามเชิงวาทศิลป์ ทั้งนี้อัตลักษณ์ผู้หญิงลาวถูกประกอบสร้างแตกต่างกันระหว่างในประเทศลาวและในประเทศไทย โดยภาษาทำหน้าที่กำหนดภาพลักษณ์และบทบาททางสังคมของผู้หญิงในแต่ละบริบท ในทำนองเดียวกัน อุมวาลย์ ชีช่วง (2555) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในเรื่องเล่าสำหรับเด็กในหนังสือวันเด็กแห่งชาติ พ.ศ. 2523 – 2553 พบว่ากลวิธีการสื่ออุดมการณ์แบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ กลวิธีทางภาษา เช่น การใช้คำสั่ง คำถามวาทศิลป์ และอุปลักษณ์ กลวิธีระดับตัวบทที่ใช้โครงสร้างเรื่องเล่าเพื่อแทรกอุดมการณ์อย่างแนบเนียน และกลวิธีระดับสหพทที่อ้างถึงตัวบทอื่นเพื่อสื่อความเชื่อทางศาสนาและความเป็นไทย ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าอุดมการณ์ที่ปรากฏอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ ความเป็นเด็กดี การยึดมั่นในสถาบันหลักของชาติ และบทบาทชาย – หญิงตามค่านิยมไทย ขณะที่อุดมการณ์บางช่วงเวลา เช่น ความยากจนและการอนุรักษ์ธรรมชาติ จะปรากฏตามบริบททางสังคม ในแต่ละยุค

จากการเปรียบเทียบจะเห็นได้ว่า ทั้งสองงานวิจัยต่างยืนยันบทบาทของภาษาในฐานะกลไกสำคัญในการประกอบสร้างอุดมการณ์ โดยภาษาไม่เพียงทำหน้าที่สื่อสารข้อมูล แต่ยังเป็นเครื่องมือกำหนดความคิด ความเชื่อ และความชอบธรรมของกลุ่มอำนาจในสังคม โดยเฉพาะในบริบททางการเมืองที่ภาษาเป็นพื้นที่ต่อสู้เชิงอำนาจทางความคิด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการวาทกรรมวิพากษ์ที่มองว่าอำนาจ อุดมการณ์ และภาษาเป็นสามองค์ประกอบที่สัมพันธ์และเกี่ยวพันกันอย่างแยกไม่ออก

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์อุดมการณ์ทางการเมืองในเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ จำนวน 15 เล่ม 177 เรื่อง โดยใช้แนวคิดสำคัญของแนวทางการศึกษาวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ ประกอบด้วยแนวคิดทฤษฎีวาทกรรม แนวคิดทฤษฎีอำนาจ แนวคิดทฤษฎีการครอบงำ แนวคิดทฤษฎีอุดมการณ์และแนวคิดทฤษฎีอุดมการณ์ทางการเมือง มาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

การวิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาที่สื่อถึงอุดมการณ์ทางการเมืองในเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์ ประกอบด้วยกลวิธีทางภาษา 12 กลวิธี ได้แก่ การกลบเกลื่อนหรือเพี้ยนบัง การอ้างถึง การใช้คำกริยา การใช้มูลบท การเรียกขาน การใช้อุปลักษณ์ การปฏิเสธ การประชดประชัน การใช้วจนกรรม การใช้ชื่อและการเรียกชื่อ การใช้สทบทและการใช้เล่าเรื่อง โดยพบกลวิธี การกลบเกลื่อนหรือเพี้ยนบังและกลวิธีการใช้คำกริยา เป็นกลวิธีที่ปรากฏซ้ำในทุก ๆ อุดมการณ์ทางการเมือง ซึ่งกลวิธีทางภาษาเหล่านี้ได้สื่อถึงอุดมการณ์ทางการเมืองที่ปรากฏ 6 อุดมการณ์ คือ อุดมการณ์เสรีนิยม อุดมการณ์สตรีนิยม อุดมการณ์นิเวศนิยม อุดมการณ์อนุรักษ์นิยม อุดมการณ์ชาตินิยม และอุดมการณ์ฟาสซิสต์ และพบการปะทะกันของ อุดมการณ์ทางการเมือง 2 คู่อุดมการณ์ ได้แก่ อุดมการณ์ชาตินิยมกับอุดมการณ์เสรีนิยม และอุดมการณ์ฟาสซิสต์กับเสรีนิยม

จากผลการวิจัยดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่าภาษาในเรื่องสั้นรางวัลซีไรต์เป็นเครื่องมือทางอำนาจที่ผู้เขียนใช้เพื่อสะท้อนและวิพากษ์อุดมการณ์ทางการเมือง โดยใช้กลวิธีทางภาษาหลากหลายเพื่อแฝงความหมายเชิงการเมืองอย่างแยบยล อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายและการปะทะกันของอุดมการณ์ซึ่งสะท้อนความขัดแย้งทางความคิดในสังคมไทยร่วมสมัย ผ่านการใช้ภาษาอย่างมีชั้นเชิงเพื่อเปิดพื้นที่ให้ผู้อ่านได้คิดและตั้งคำถามต่อโครงสร้างอำนาจที่ครอบงำในชีวิตประจำวัน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ สามารถขยายผลสู่การพัฒนาแนวคิดในการศึกษาวาทกรรมทางรัฐศาสตร์เชิงภาษาในบริบทไทยที่ยังขาดแคลนงานวิจัยในลักษณะนี้ ในขณะเดียวกันยังสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอน โดยเฉพาะในวิชาภาษาไทย กลวิธีทางภาษาที่ค้นพบสามารถนำไปจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์เชิงวิพากษ์และการรู้เท่าทันภาษา สามารถให้ผู้เรียนฝึกตีความวาทกรรมทางการเมืองหรือสื่อสารณธะได้อย่างมีหลักการ และนำไปสู่การพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 อีกทั้งยังสามารถออกแบบชุดกิจกรรม บทเรียนหรือสื่อการเรียนรู้ที่สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างภาษา อุดมการณ์และอำนาจได้อย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งต่อไปควรมีการวิเคราะห์กลวิธีทางภาษาที่ครอบคลุมหลากหลายกลุ่มทางการเมืองและสื่อประเภทต่าง ๆ ทั้งในระดับชาติและท้องถิ่น ตลอดจนสื่อใหม่ในโลกออนไลน์ ซึ่งจะทำให้สามารถมองเห็นแนวโน้มของการใช้ภาษาที่หลากหลายขึ้น ทั้งในด้านเนื้อหาและบริบท เพื่อให้การศึกษากลวิธีทางภาษาที่สื่อถึงอุดมการณ์ทางการเมืองสามารถสะท้อนความซับซ้อนของการใช้ภาษาในสังคมปัจจุบันได้อย่างถูกต้องครบถ้วนและนำไปสู่การพัฒนาการออกแบบนโยบายทางการสื่อสารที่ยึดหลักประชาธิปไตยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

- กนกพงศ์ สงสมพันธุ์. (2555). *แผ่นดินอื่น* (พิมพ์ครั้งที่ 17). สำนักพิมพ์นาคร.
- กฤษดาพรรณ หงศ์ดารมภ์. (2543). *ปริศนาเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย: การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษา กับ อุดมการณ์* (รายงานการวิจัย). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เจด็จ กำจรเดช. (2563). *คืนปีเสือและเรื่องเล่าของสัตว์อื่น ๆ*. ผจญภัยสำนักพิมพ์.
- จันทิมา อังคพนิกิจ. (2557). *การวิเคราะห์ข้อความ*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จิตานันท์ เหลืองเพียรสมุท. (2560). *สิงโตนอกคอก*. แพร่สำนักพิมพ์.
- พิกุล ภูมศรี. (2561). *ภาษากับอัตลักษณ์ผู้หญิงลาวในวาทกรรมเพลงไทย: การศึกษาตามแนวทางวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พิมพ์ภรณ์ บุญประเสริฐ. (2554). *วาทกรรมชาตินิยมของรัฐบาลไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 ถึง พ.ศ. 2550*. ใน *เรื่องเดิม การประชุมทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ครั้งที่ 49: สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์* (น. 183-190). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วนิชชา โนศาตรา. (2563). *วาทกรรมกับการสร้างอุดมการณ์ทางการเมืองในรายการคืนวันศุกร์ให้ประชาชน: การศึกษาตามแนวทางวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- วานิช จรุงกิจอนันต์. (2556). *ซอยเดียวกัน*. ศิลปบรรณาการ.

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิต

- วินทร์ เลียววาริณ. (2545). *สิ่งมีชีวิตที่เรียกว่าคน* (พิมพ์ครั้งที่ 10). อมรินทร์ บุ๊ค เซ็นเตอร์.
- วิสันต์ สุขวิสิทธิ์. (2554). *ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทยตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503-2544: การศึกษาตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์* [วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฎบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัญสุรี เทพสุธรรม. (2564). *กลวิธีทางภาษาที่สื่อถึงอุดมการณ์ในหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทยชุดภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที ระดับชั้นประถมศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551* [วิทยานิพนธ์ปริญญา-มหาบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยพะเยา.
- อัศศิริ ธรรมโชติ. (2555). *ขุนทองเจ้าจะกลับเมื่อฟ้าสว่าง*. แพรพรรณสำนักพิมพ์.
- อุมาวัลย์ ชีช้าง. (2555). *ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในเรื่องเล่าสำหรับเด็กในหนังสือวันเด็กแห่งชาติ พ.ศ. 2523-2553* [วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฎบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.